

YU ISSN 0027-8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXIV/3

**БЕОГРАД
1980.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIV (нова серија)

Св. 3

САДРЖАЈ

Јован Суботић као граматичар (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	95—106
О граматичкој информацији и семантичкој идентификацији у великом описном речнику (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	107—114
О дефиницијама у Речнику САНУ (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	115—128
Нека размишљања о класификацији и о промени глагола у савременом српскохрватском језику (ТАТЈАНА П. ПОПОВА)	129—138
Још о класификацији српскохрватских глагола (МИТАР ПЕШИКАН)	139—146

Језичка култура

Нека размишљања о стандардизацији нашега језика (АСИМ ПЕЦО)	147—152
Бринемо ли се довољно о језику (ДРАГО ЂУПИЋ)	152—161
О значењу придева <i>йисмен</i> (АСИМ ПЕЦО)	161—163
Дистинктивна вредност придевских облика <i>йисан</i> , <i>йисани</i> и <i>йисмен</i> , <i>йисмени</i> (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	163—169
Једна непотпуна синтагматска детерминација (ДРАГО ЂУПИЋ)	169—172
Језик песника (ЈОРДАН МОЛОВИЋ)	172—173
О неким питањима из области норме књижевног језика (уз прилог Ј. Моловића) (СЛОБОДАНКА БОШКОВ)	173—177

се ради о значењу „путем писма, писања“, дакле у синтагмама: *писмени задатак* итд. Овај облик може алтернирати са формом *писани* када се појам „у форми, путем писма“ приближава ситуацији којом се исказује да нешто носи типолошко обележје, својствено ономе што има форму писма („писмена књижевност“ \approx „писана књижевност“). Краћа форма *писмен* типична је за значења којима треба показати познавање писмености или квалитета те врсте, док је облик *писан* чист трпни придев који се може везати за својство као резултат реализоване, остварене радње — у ситуацијама, дакако, у којима је овакво разликовање могуће, а и потребно извести овим формама придева.

Е. Фекеше

ЈЕДНА НЕПОТПУНА СИНТАГМАТСКА ДЕТЕРМИНАЦИЈА

У посљедње вријеме све чешће можемо прочитати у штампи или чути на радију или телевизији реченичке синтагме типа:

... редовни и судски удружениг рада, ... индустријски и сјемзички културе, ... нудистичке и илажз за богајг гз:дз,

а нарочито често:

... несврсиане и земље у развоју, ... несврсиане и земље у блокозима, ... неразвијене и земље у развоју итд.

Треба даље очекивати и синтагме типа: *Студентски и Трг ослобођења, слаби и ђаци лошег владања, индустријска и предузећа занатског штића* итд., итд. И управо док смо писали овај текст, пажњу нам је привукла телевизијска емисија једног нашег студија (у којој се говорило о нашим везама са НР Албанијом и италијанском провинцијом Пуља). Забележили смо дјелове реченица: „Традиционална *повезаност албанског и нардџа и народности Југославије*. . .“, „... *наши и градови са озог иодручја су*. . .“

Оваквих примјера бисмо могли навести још много, и чини нам се — сваким даном све више. Јер, ако се појави један синтаксички однос који није у духу норме, тј. граматичке правилности језика, неријетко је толико агресиван да за собом вуче цијелу серију конструкција истог типа, с тенденцијом ширења, чак постаје помодан.

Анализом наведених синтагми лако можемо доћи до закључка да је у њима нешто изостављено. А то изостављање, како нам се чини, није дошло утицајем одговарајућих конструкција из других језика (како се, иначе, у језику често дешава), већ је посљедица непознавања законитости сопственог језика. Боље рећи, то је резултат жеље новинара и других који формулишу такве синтагме (нарочито у различитим „материјалима“ за самоуправни и друга тијела) да упросте реченицу, да је

растерете „сувишних“ ријечи. Очито је да скраћивања текста овим начином иду погрешним путем.

У нашим примјерима, као и у свим другим овога типа (а они нијесу ријетки), ријеч је најчешће о два субјекта која по свом значењу траже исту именицу; не мислимо на граматичке субјекте, на службу субјекта реченице — јер је за ову конструкцију свеједно је ли ријеч о функцији субјекта, објекта или друге реченичке допуне — него на субјекат као појам, евентуално — о два објекта или двије друге реченичке синтагме. У сваком нашем примјеру ријеч је о по два субјекта од којих је други означен не само одредбом него и управном именицом, док је за први именица увијек изостављена, а наведен је само његов атрибут („редовни“, „историјски“, „нудистичке“ итд.). И у сваком случају тај атрибут, тај придјев је остао „окрњен“. Он треба да стоји уз „своју“ именицу, јер се не може мимо везника и наслањати на наредну синтагму (у нашем случају, дакле, не можемо рећи да придјев из прве синтагме стоји уз синтагму која почиње споном и именицом: „и судови. . .“, „и њлаже. . .“ него он остаје сам, без своје управне ријечи). У свим нашим примјерима друга синтагма је састављена од именице и падежне одредбе уз њу као управну ријеч. Ту одредбу чини или именица у генитиву без предлога (. . . споменици *културе*, у другом нашем примјеру), или именица у падежној конструкцији с предлогом (. . . земље у *развоју*, . . . земље у *блоковима*), или се пак ради о спреговима именица и придјева (. . . судови *удруженог рада*, . . . плаже за *богаије госте*). У свим нашим случајевима друга синтагма (коју чине слободни падежни односи или предлошке конструкције) у првом дијелу нема атрибутску одредбу, него тек други дио тих синтагми носи атрибуцију (. . . споменици *културе*, судови *удруженог рада* итд.), али ни тамо није у питању граматички атрибут.

Ако би се жељело скраћивање у примјерима овога типа, то би се морало постизати на други начин. У неким од примјера које смо навели то није никако могуће учинити, а у неким — само ако бисмо се определили за конструкцију другачијег типа. Неке могућности, наиме, даје инверзија: *судови — редовни и удруженог рада; њлаже — нудистичке и за богаије* итд. Очито је, међутим, да су и ове конструкције слабо примјенљиве. Но, и стилски и граматички би свакако биле боље него у форми коју смо горе навели. Понекад би могуће било дати друге конструкције, при чему мисао не би морала бити непрецизније речена него што се жели. Тако би било могуће формулисати: *несвршане и блоковске земље*, али већ теже: *историјски и културни споменици* (иако припадају култури, постоји сметња да се назову „културнима“, због уобичајеног другог значења ове ријечи). Још је теже замијенити придјевом израз у *развоју*, јер наведени примјер не значи нити: *несвршане и неразвијене земље*, нити пак: *несвршане и средње развијене земље* (јер нити придјев „неразвијене“ нити синтагма „средње развијене“ није исто што и *земље у развоју*). Ово разматрање учинили смо као покушај тражења излаза за оне који не желе никако да именују и онај несрећни први субјекат у наведеним синтагмама,

односно синтагматским групама, дакле онај којему је наведен само атрибут.

Међутим, у оваквим и сличним случајевима није потребно тражити „рационализацију“. Рационализација у језику може се тражити до мјере која не ремети законитости граматички исправног, мисаоно прецизног и стилски коректног изражавања. Дакле, нема рационализације по сваку цијену. Ако се таква детерминација, која је неисправна и непотпуна, буде упорно понављала, она ће продријети и у свакодневни израз и постати дио стварне норме, а то би било противно духу језика и његовим законитостима. Зато ће се у примјерима типа о којему говоримо поступити добро само ако се наведене синтагматске групе буду формулисале овако: . . . редовни *судови* и *судови* удруженог рада; . . . историјски *сиоменници* и *сиоменници* културе; . . . нудистичке *џлаже* и *џлаже* за богате госте; . . . несврстане *земље* и *земље* у развоју; . . . слаби *ђаци* и *ђаци* лошег владања; . . . повезаност *албанског народа* и *народа* и *народности* *Југославије* итд. Дакле, свуда још по једна управна ријеч у синтагми.

Другог је типа синтагма: *несврстане* и *блоковске земље*. Ту долази до изражаја језичка економија, али не вјештачка и насилна, него својствена нашем језичком систему. Службу ређања, набрајања, диференцирања преузели су атрибути, па нема потребе да се понавља именица, него би чак била стилска грешка рећи „несврстане земље и блоковске земље“. Исто то вриједи и за падежне одредбе — али само кад су обје такве: *земље у блоксовима* и *ван блоквова*, *ђаци слабог усјџеха* и *лошег владања* итд. Услов је, дакле, за једноструку употребу именице истоврсност одредбе, а ако одредба није истог граматичког типа, једнострука употреба какву смо показали на почетку не може се правдати нити језичком економијом нити допуштеном изражајном елипсом. Предочићемо то и једним примјером:

у *Браничевској* и *Небојиној* улици — нормално изражавање, без стилских изостављања;

у улици* *Пролетерских бригада* и *Райних војних инвалида* — исто;

у *Браничевској* и *Небојиној* — допуштена елипса, уобичајено изостављање именице која се подразумева;

у *Браничевској* и *Пролетерских бригада*, или: у улици *Пролетерских бригада* и *Браничевској* — нешто мање срећна елипса, али ипак допуштено;

у *Браничевској* и улици *Пролетерских бригада* — није у складу са природом нашег језика.

Да спрегови које смо навели на почетку, и слични, нијесу граматички исправни, да не одговарају духу нашег језика и да су, уз то, стил-

* Термин *улица* узимамо у апелативској функцији, те га пишемо малим почетним словом.

ски лоши, може нам посвједочити и језик добрих писаца, у којему их нећемо наћи. А сигурни смо да их код њих неће бити ни убудуће. Анализу оваквих синтагми такође нећемо наћи у граматицама српскохрватског језика (или их макар ми нијесмо нашли), једноставно зато што су оне новијег поријекла, наметнуо их је данашњи лош новинарски и конференцијски жаргон. А већ смо напоменули да су агресивне, све их чешће читамо или слушамо. Оне су типичан примјер кварења језика, ремећења његове граматичке и логичке структуре, штавише — одраз су неукуса и лошег језичког осјећања.

Драго Ђујић

ЈЕЗИК ПЕСНИКА

Ево само неколико примера из којих се види да неки наши књижевници, који пишу и за децу, не познају добро наш књижевни, стандардни језик.

У песми Драгутина Маловића „Браћа“, објављеној у Политици за децу (бр. 1649/74) беху реченице: „Пет прстића ДЕЉУ“ и „ЗАСПУ у меком кревету“.

Презент глагола *дељати* правилно гласи: *дељам, дељаш, деља, дељамо, дељаше, дељају* (не „дељу“, како вели Д. Маловић), а глагола *засјати*: *засјим, засјиш, засји, засјимо, засјишће, засје* (не „заспу“, што је облик сасвим другог глагола — *засути*, с којим не треба бркати глагол *засјати*).

„Дељем“, место правилног ДЕЉАМ употребио је, трипут, и Драган Лукић у песми „Столар“, у листу Тик-так бр. 10/79, 12.

У једној, иначе лепој, песми Ивана Цековића („Благо врту, сунцу, шуми. . .“), објављеној такође у Политици за децу (бр. 1674/75), нађох и ово:

„Благо врту КОГА (м. који) очи грију“, „ваздуху КОГА (м. који) сви удишу“, „благо дому КОГ (м. који) снови гнијезде“, „благо ЦВЈЕТУ (м. цвијету) КОГА (м. који) пчеле љубе“.

Затим: „благо . . . СВИМ (м. свима) што раде“.

(Ако је нека реч скраћивана, што треба избегавати, онда се на месту испуштеног гласа, односно слова бележи апостроф, али је много боље наћи које друго решење, за шта у језику има увек могућности.)

Ту је и поредбени генитив без предлога: „Благо ватри шт. цјецу окупља и слободи што је КРВИ (м. од крви) скупља“, што је дијалектизам, који се не може употребити у савременом књижевном језику.

И Стеван Раичковић, у песми „Пантелија“ (Политика за децу бр. 1792/78) каже: „Нема тог дебла КОГА (м. које) није обалио“ (било би